

1. Az adók szerepe a főváros bevételei között

Az egyesített főváros működési kereteit a tárgyalt korszakban meghatározó két alapvető jogszabály hasonló módon rendelkezett a finanszírozás tekintetében. A *Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről* szóló, közel hat évtizeden át hatályban volt 1872. évi XXXVI. törvény cikk szerint:

„19. § A főváros összes önkormányzati és közigazgatási költségei a közvagyon egyenlő elvek szerint értékesítendő jövedelmeiből és az államadó után szedendő pótlékokból fődöttnetnek. Az adópótlék a törvényhatóság egész területén ugyanazon adóláb és adókulcs szerint az államadó után százalékokban vetendő ki.”

Ezt egészítik ki a 10. § rendelkezései:

„A főváros közvetett államadókra is vethet községi pótdadót, a városban s annak területén illetékeket, helypénzeket, vámokat szedhet, s az állam által igénybe nem vett új adókat hozhat be. E jog gyakorlására a kormány engedélye szükséges, mely azt – a mennyiben az állam jövedelmeinek csökkenése s az ipar- és kereskedelem érdekeinek veszélyeztetése nélkül eszközölhető, – a helyi viszonyokhoz képest a főváros indokolt felterjesztésére megadhatja.”

Az állami és törvényhatósági tisztviselők, a fegyveres testületek tisztjei, az állami és törvényhatósági iskolák tanárai és tanítói hivatali fizetésük és nyugdíjuk után mentességet kaptak a községi adó fizetése alól.

A városegysítési törvényt felváltó, *Budapest székesfőváros közigazgatásáról* szóló 1930. évi XVIII. törvény cikk 73. § (1) bekezdése alapján:

„A székesfőváros a háztartásában szükséges kiadásokat rendszerint: a) vagyonának jövedelméből; b) az állami adók után kivetett községi pótdadókból; c) az állam által átengedett egyenes és közvetett adójövedelmekből; d) önálló városi közszolgáltatásokból; e) illetékekből, vámokból, helypénzekből, díjakból fedezi. [...] (4) A székesfőváros csak olyan közszolgáltatásokat állapíthat meg és vethet ki, amelyeknek igénybevételére a székesfővárost törvény, törvényes felhatalmazáson alapuló miniszteri rendelet vagy szabályrendelet jogosítja fel vagy kötelezi.”

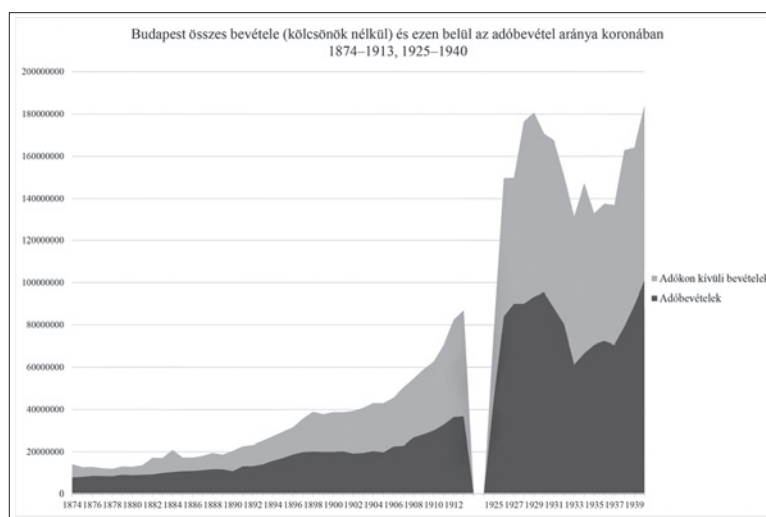
A megfogalmazás korszerűsítésén túlmenően igazán új elemként az „állam által átengedett” adók kategóriája jelenik meg, amellyel a törvény – több évtizedes késéssel – a kialakult viszonyokat rögzítette.

Jelen tanulmányban a főváros zárszámadási adatai alapján arra keressük választ, hogyan alakult az 1930. évi XVIII. törvény cikk 73. § (1) bekezdése b), c) és d)

Sipos András*

Budapest önkormányzati adórendszere a városegysítéstől a második világháborúig

pontjaiban megjelölt kategóriák, azaz az állami adók utáni községi pótdadók, az átengedett állami adók és az önálló városi adók aránya a főváros bevételei között. Mindkét jogszabály a vagyon jövedelmező kihasználását sorolja első helyre, ez azonban ténylegesen viszonylag alárendelt szerepet játszott: 1890 után a kölcsönpénzek nélkül számított bevételeknek csak 5–10%-a közötti része származott a városi vagyon hasznosításából. Mindvégig az adóbevételek jelentették azt a szilárd pillért, amelyen a költségvetés nyugodott. (1. ábra)

Budapest összes bevétele (kölcsönök nélkül) és ezen belül az adóbevétel aránya koronában 1874–1913, 1925–1940¹

Az ábrán látható bevételi adatokat zárszámadásoknak, a bevételek és kiadások tényleges pénztári teljesülését tükröző „lerovási” rovatai alapján állítottuk össze, azokat egységesen az első világháború előtti koronaértékre számítva. A bemutatott adatsor nem öleli fel a háborús éveket, amelyek városgazdálkodását külön problémakörnek tekintjük, és az első világháborút követő infláció időszakát sem.² Adataink így az 1874–1913 és 1925–1940 közötti időszakokra vonatkoznak. A közölt diagram csak a fő változások és tendenciák jelzésére alkalmas. Nemcsak a hosszú periódus pénzügyi adatainak koronára váltásából

* Sipos András, főosztályvezető, Budapest Főváros Levéltára

adódó torzítással kell számolni, hanem azzal is, hogy a költségvetés szerkezete többször is alapvetően megváltozott.³

Az adók 1890 előtti időszakban többnyire még az évi bevételek 60%-át is meghaladó aránya a korszerű szolgáltatások széles köri elterjedésével fokozatosan csökkent, 1901 után a világháborúig már soha nem érték el a bevételek fele részét, az utolsó békeévekben pedig részesedésük 42–44%-ra süllyedt. A két világháború között viszont a gazdálkodás ismét erőteljesebben támaszkodott az adóztatásban rejlő lehetőségek kihasználására: csak a nagy válság fővárosi gazdálkodás szempontjából leg súlyosabb éveiben, 1933–1934-ben maradt az adók aránya markánsan 50% alatt, amikor az 1930. évi csúshoz képest 1933-ra az adóbevétel több mint harmada tűnt el.

A pótdadók tekintetében a főváros mozgástere arra terjedt ki, hogy közgyűlési határozattal, a kormány jóváhagyása mellett megállapítsa azt a százalékos kulcsot, amellyel az alapul szolgáló állami adókat megfejeji. Az adóalapot, adókulcsot, a kivetés és kezelés módját, valamint azt, hogy mely adófajták után jogosult a főváros pótlékot szedni, az állami adótörvények állapították meg. Az átengedett adóknak csak a bevétele illette a fővárost, de annak szabályozásába nem volt beleszólása. Így valamilyen önálló önkormányzati adópolitikára, a közgyűlésben domináns erők preferenciáinak érvényesítésére csak az önálló városi adók esetében nyílt némi tér. Az adóbevételben való részesedésük így fontos mutatója a sokat emlegetett önkormányzatiság érvényesülésének. Ugyanakkor ezeknek a bevezetése és szabályozása is – miként az önkormányzat minden érdemleges gazdasági döntése, saját költségvetését is beleértve – kormányzati jóváhagyásra szorult. Ez nem jelenti azt, hogy a főváros önkormányzata gazdálkodási tekintetben pusztán fikció lett volna. A polgármester és az általa irányított városigazgatási apparátus, valamint a közgyűlésben képviselt várospolitikai erők számára nyílt tér kezdeményezésekre, a város fejlesztésére és működtetésére irányuló programok és irányvonalak alapvetően a városházán formálódtak. Ezek azonban csak kormányzati támogatás esetén válhattak döntéssé, és ha nem került sor konfliktusra, a főváros vezetőinek akkor is minden esetben be kellett kalkulálniuk, hogy mely lépés számíthat kormányzati jóváhagyásra. Ez különösen korlátozóan hatott az adók esetében, ahol az állam egyúttal „konkurens” is volt a fővárosnak az itt összpontosuló adóerő kiaknázásában, másrészt a kormányok általában nem támogatták az olyan kezdeményezéseket, amelyekkel a főváros a létező állami adórendszer logikájától markánsan eltért volna, avagy elébe vágott volna az állami adók reformjának.

Az 1. táblázat egyes alperiódusokban mutatja részletesen a pótdadók, átengedett adók és önálló városi adók megoszlását a zárszámadási adatok alapján, amelyek az egész korszak tendenciájáról is képet adnak. Mindenekelőtt azt szükséges tisztázni, hogy milyen típusú tételeket vettünk figyelembe, hiszen a főváros adójellegű bevételeket több más elnevezés alatt is szedett (díj, járulék, illeték stb.), és költségvetések, zárszámadások változó szerkezete is többnyire egy csoportban vagy fejezetben fogott össze adó és

1. táblázat. A főváros adóbevételeinek megoszlása %-ban a korszakok évi átlagában a zárszámadási adatok alapján, 1876–1940

	Állami adók pótdadója %	Átengedett állami adók %	Önálló városi adók %
1876–1880	54,85		45,15
1896–1900	52,54	8,04	39,42
1906–1910	53,50	7,40	39,09
1926–1930	26,93	34,23	38,84
1936–1940	29,35	27,23	43,42

más jellegű bevételeket „közterhek” megjelölés alatt. Ennek megfelelően a korabeli feldolgozások⁴ is szinte mind különböznek abban, hogy az adóbevétel vagy adóterhek kalkulációjakor mely tételekkel számolnak, de ezek köre általában jóval bővebb a saját feldolgozásunkba bevonatknál.⁵

Jelen feldolgozásban azokat a bevételeket tekintettük adónak, amelyek esetében nem bizonyos városi szolgáltatások, eljárási cselekmények, vagy városi tulajdonú javak igénybevételehez kötve keletkezett a fizetési kötelezettség, hanem attól teljesen függetlenül az adóalany bevételei, javai vagy az általa végzett tranzakciók alapján.

Szinte minden munka az adóbevételek, illetve a velük egy kategóriába eső közterhek közé sorolja a főváros által szedett burkolási és csatornázási járulékot, holott ez kifejezetten a végrehajtott útburkolás, illetve csatornázás költségének az út menti telkek tulajdonosai által viselendő részének megtérítésére szolgált. Kivétési alapja nem is maga a telek, annak nagysága vagy értéke volt, hanem a burkolt, csatornával ellátott útra eső homlokzathossz. Így számos más térítési elv alapján működő díjjal és járulékkal együtt ezt sem tekintettük adónak.

Idesoroltuk viszont a telekátírási díjat (a két világháború között ingatlanvagyon-átruházási illeték), amelyet eredetileg a főváros elővárosai a 18. századig visszanyúlóan a város telekkönyvi joga alapján szedtek, s az ingatlanérték arányában megállapított díj mellett magában foglalta az átírást lerovandó fix összegű engedelmi díjat is. A közigazgatástól elkülönült állami bírósági szervezet kiépítése után az 1870-es években a telekkönyvek vezetése végleg kikerült a városi önkormányzatok feladat- és hatásköréből. Így a továbbra is szedett telekátírási és engedelmi díj már nem kapcsolódott a városi hatóság semmiféle jogcselekményéhez, eljárásához, hanem inkább az ingatlan utáni adózás elve jelent meg benne csökkenyes formában. Nem küszöböltük ki az adóbevételek közül a szemétfuvarozási illetéket sem, amely neve szerint elvben a házi szemét elszállításának ellenértékéül szolgált, minthogy azonban a ténylegesen felmerült szemétszállítási költségtől teljesen függetlenül vetették ki a házadó alapjául szolgáló bérjövődlemhez kötve, annak 1,5%-ában, a 3%-os házbérkrajcárral együtt hajtották be, és attól a számadásokban sem elválasztható, működését és funkcióját tekintve a lakberekre terhel közvetett adónak tekinthető.

2. A városegysítéstől a világháborúig

A városegysítéshez vezető folyamatban az adózási kérdések nem képeztek jelentős akadályt, mivel a három város adóterhei között nem volt túlságosan nagy különbség.⁶ A községi adópótlék Pesten 20%, Budán 23,5%, Óbudán 25% volt. Ezt 25%-os szinten egységesítették. Óbudán alacsonyabb volt a házadó tétele, de a kormány úgy ítélte meg, hogy az emelést kiegyenlíti, hogy Óbuda „mint a főváros egyik egyenjogú alkatrésze amannak minden előnyeiben osztozkodni fog”.⁷ Kompromisszumos megoldásként a III. kerület végül mégis megmaradt a kedvezőbb házbéradó osztályban,⁸ ez azonban az egységesített pótdókulcs miatt nem mondott ellent a főváros törvényének. A közgyűlés döntése alapján az egész fővárosra kiterjesztették a korábban csak Budán bevezetett házbérkrajcárt.⁹

Az 1. táblázat adatai alapján a városegysítés évtizedének második felében az adóbevétel közel 55–45% arányban oszlott meg az állami adók pótdóója és a városi adók között. A század végére az önálló alapon kivetett önkormányzati adók aránya 39% körülire csökkent, és kisebb ingadozásokkal az egész korszak folyamán, sőt az 1920-as évek végén is e szint körül alakult.

1876–1880 között a pótdóók túlsúlyát az biztosította, hogy az állami egyenes adók utáni községi pótlék önmagában az adóbevétel mintegy 40%-át adta, és ehhez járult a 13–17% között mozgó fogyasztási adópótlék. Az egyenes adók bevétele messze nem nőtt a városfejlődéssel arányosan, hiszen a népességyarapodás igen nagy hányadát vagyontalan, egyenes adó fizetésére egyáltalán nem, vagy csak minimális mértékben képes és kötelezhető, szakképzetlen munkásként, napszámosként alkalmazást találó bevándorlók tették ki. Így húsz évvel később ezen adónemek pótdóója már csak a városi adóbevétel 31–34% körüli részét szolgáltatta, viszont az erősebben növekvő fogyasztási adópótlék – a bérleti konstrukcióban kezelt külterületi közvetett állami adókkal együtt – többnyire meghaladta a 20%-ot. Összességében a pótdóók hányada is némileg csökkent a korai időszakhoz képest. Az önálló városi adók arányának csökkenéséért tehát nem ez a típus a „felelős”, hanem az átengedett állami adók megjelenése, amely a városi regále jogok megváltásához és az italmérés állami jövedékké tételéhez kötődött.

Az italmérési jog, illetve az ebből származó bevétel mint királyi kisebb haszonvételi jog, régi keletű földesúri joga alapján illette meg a fővárost. Az 1870-es évek végén az összes adóbevétel 5–7%-a származott az italmérési regaléból. Az 1888. évi XXXV.¹⁰ és XXXVI.¹¹ törvény-cikkek rendelkezései alapján a szeszes italok kimérése és kismértékben történő árusítása állami monopóliummá vált, és 1889. február 1-jétől csak állami engedély alapján volt folytatható, az engedélyesek által fizetett adó és illeték az államot illette. A regále jog addigi birtokosai, így a főváros is, 4%-kal kamatozó, 70 év alatt sorsolás útján beváltandó kötvényeket kaptak kártalanítás gyanánt. A megváltási összeget az 1882–1886. évek regále-jövedelmének átlaga alapján állapították meg, aminek pénzügyi kihatása végső soron az volt, hogy a főváros egyik, a lakosság gyarapodásával szinte automatikusan növekvő

vő bevételi forrását az akkori bevétel tőkésített összegének 4% kamatára szorították, és a növekményt az állam foglalta le. A főváros számára elmaradó hasznot némileg kompenzálta a kormány azzal, hogy az állami italmérési illeték tiszta jövedelmének azon többletéből, amely a kötvények utáni törlesztési és kamatkötelezettségen felül megmaradt, 1893-tól a fővárosnak részesedést juttatott, a vámvonalon belüli zárt adóterület bevétele után 40%, a külterület után 30% mértékben. Az 1899. évi VI. törvény-cikk¹² alapján azonban ezt az összeget is rögzítették az 1895–1897. évi bevétel átlagában, azaz a továbbiakban ez sem volt már fejlődőképes bevétel. Az italmérési illetékből való részesedés mint átengedett állami adóbevétel az 1896–1900 közötti adóbevételek átlagosan 8,4%-át tette ki. (Ez eleinte 7–8, az utolsó évben viszont már 11% volt – a századforduló dekonjunktúrájában, amikor a fogyasztási adóbevételek általában erősen csökkentek, az italmérési illetékből való részesedés fixírozása átmenetileg előnyösnek bizonyult.) A *Budapest székesfőváros fejlesztéséről s a háztartásának rendezése végett teendő állami intézkedésekről* szóló 1908. évi XLVIII. törvény-cikk azután az italmérési illetékből Budapest területén évente ténylegesen beszedett összeget is átengedte a fővárosnak.

Ami a fővárosi pótlékkal terhelt adókat illeti, a kiegyezés után alkotmányos kormányzat lényegében átvette a neoabszolutizmus idején bevezetett osztrák típusú adórendszert. Az egyenes adók terén az 1875. évi reformok hoztak jelentős módosításokat, az ekkor konstruált adórendszer fő elemeiben az első világháborúig fennmaradt, meghatározva a főváros mozgásterét is. A rendszer egyik fő jellemzője a hozadéki adózás meghatározó volta, azaz gyakorlatilag hiányzott az adózó jövedelmeit egységesen kezelő és teherviselő képességét figyelembe vevő személyi jövedelemadó, hanem erre való tekintet nélkül az egyes adótárgyak, illetve a hasznot hajtó foglalkozások és keresetek „hozadékat” igyekeztek megadóztatni. Általános jövedelmi pótdóó is létezett, de ez tulajdonképpen „hozadéki adókat felemelő egyszerű pótlék”¹³ volt, amely csupán a fiskális szempontoknak tett eleget. A főváros ez után nem is szedett pótdóót, de az összes fontosabb hozadéki adó után igen: a földadó, a házbéradó, a kereseti adó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok adója, a tőkekamat- és járadékadó után. Mértéke 1908-ig az alapul szolgáló állami adó 25%-a volt, ekkor 33%-ra emelték fel. Ez által az egyenes adók utáni pótlék aránya az összes adóbevételen belül ismét megközelített a 40%-ot, a városi adók aránya pedig 1908–1910-ben az előző évek 42%-áról 37–38%-ra esett vissza.

Az egyenesadó-pótlék nagyobb része – 1890-ben 55%-a, 1900-ban 59%-a, 1910-ben 58%-a – a házbéradó után folyt be. (Ezt a házbérjövdelem 22%-ában, Óbudán 20%-ában állapították meg.) Második helyen – 1890-ben 24,4, 1900-ban 21,6, 1910-ben 19,56%-os részesedéssel – az önálló ipari-kereskedelmi vagy szellemi tevékenység után kivetett III. osztályú kereseti adó pótléka állt. A részvénytársaságok adója ezekben az években szintén stabil aránnyal szerepelt: 12,2%, 11,8%, 12,8%; a tőkekamat- és járadékadó 1,8%, majd 1900-ban és 1910-ben egyaránt 2,1% körül alakult.¹⁴ A fővárosi pótdóóztatás tehát legbő-

vebben mindvégig a házbérekből merített, annak ellenére, hogy a házak tetemes része, az építkezés támogatása érdekében, adómentes volt. A lakáspiaci helyzet mindig is olyan volt, ami minden lehetőséget biztosított a bérjövédelmet terhelő adóteher egészének tovább hátrítására a bérlőkre. (Budapesten ekkor a bérlakás volt az általános lakhatási forma.) Az adókiivetési eljárás mind az önállóak kereseti adójánál, mind a társaságok adójánál nagymértvű jövedelemeltitkolásra adott lehetőséget,¹⁵ a házbéradót viszont a tényleges házbérek alapján vetették ki. A pénzintézetek és az ipari részvénytársaságok nagyon eredményes adóelhárító munkájára utal, hogy a közterhekhez való hozzájárulásuk arányát szinten tudták tartani abban a korszakban, amikor tőkeállományuk és a gazdasági életben elfoglalt súlyuk hatalmas mértékben megnőtt. A városi pótdadóztatás relatíve a legsúlyosabb terhet a kis lakások bérlőire, azaz a munkásságra és a kispolgárságra hárította. Ugyanazon rétegekre, amelyeket a közvetett adók is a legnagyobb mértékben vettek igénybe.

Az állami fogyasztási adók közül a főváros a hús, a bor és a szeszeműek s 1899-ig a sör után szedett pótlékot, nem volt erre jogosult a cukoradó, az ásványolajadó, valamint az állami egyedárúság körébe tartozó só és dohány után. Az adótételeket a közgyűlés által elfogadott és kormányhatósági jóváhagyást igénylő javadalmi díjjegyzék írta elő. A városi vámvonal¹⁶ képezte egyben a zárt fogyasztási adóterület határát is, a behozott áruk után itt egy helyen végezték a fogyasztási adó, a fővárosi adópótlék és a városi vám kiivetését. Az ezen kívüli nyílt adóterületen az ellenőrzés és adókiivetés jóval körülményesebb volt, az leginkább átalányozás és megegyezés alapján történt. Az állami pénzügyigazgatás ezzel nem kívánt küszködni, hanem itt az államot megillető fogyasztási adó beszedési jogát berbe adta a fővárosnak.

Az önálló városi adók bevételeinek döntő részét az italmérési regále megszüntetése után két tétel tette ki, amelyek csak felerősítették az egyenes adók említett társadalmi hatásait. Az egyik a városi vám, amely Buda és Pest régi vámszedési jogára nyúlt vissza, és 1890-ig kövezetvám címén szedték. A *közütaokról és vámokról* szóló 1890. évi I. törvénycikk a kövezetvám szedési jogot úgy szabályozta, hogy az a települések számára az utak, hidak, révek fenntartására engedélyezhető, és külön jövedelmi forrást nem képezhet (85. §). Ettől kezdve a főváros, mivel a bevétele lényegesen felülmúlta az útburkolat fenntartására szükséges összeget, az 1872. év XXXVI. törvénycikk idézett 10. §-án alapuló közszolgáltatásként városi vám néven szedte, önálló díjjegyzék alapján. Hatását tekintve a közfogyasztási cikkeket terhelő újabb fogyasztási adónak felelt meg, és az 1890–1900-as években általában az adóbevétel 17–20%-ára rúgott. A házbérjövédlem 3%-ában megállapított házbérkrajcár a házbéradóhoz hasonlóan a lakberekbe épült be, de közgyűlési döntésen alapuló önálló bevételi forrást képezett, általában 15–19%-kal járulva hozzá az adóbevételhez. A korábban említett telekátírási díj 4–6%-ot hozott, az ebadó és az 1899-től bevezetett kérekpáradó részesedése nem érte el az 1%-ot.

Ebből az adószervezetből származott az a probléma, hogy miközben a főváros bevételei folyamatosan elég-

telennek bizonyultak a terebélyesedő közfeladatokhoz és fejlesztési igényekhez képest, az adóknak az adott szerkezetben történő jelentős emelésére a közgyűlést irányító politikai erők nemigen mertek vállalkozni, ezt maguk is a teherviselésre kevésbé képes rétegek túladóztatásaként értékelve. A hozadéki adók által megkímélt vagyonalapok és jövedelmek fokozottabb igénybevételét szolgáló adóreformok viszont állami és városi szinten is elakadtak. Az állami egyenes adók rendszerét Wekerle Sándor második miniszterelnöksége idején kísérelte meg átalakítani, és a törvényhozás 1909-ben el is fogadta a személyes jövedelmi adóról szóló törvényt, amely tartalmazta a progresszív adózás és az adómentes létminimum elemeit. Mindez azonban olyan támadásoknak volt kitéve, hogy a koalíciós kormány bukása után azonban életbe léptetését elhalasztották (csak a világháború után vezették be, előbb 1915-ben a 20 000, majd 1917-ben a 10 000 koronán felüli jövedelmekre). Városi szinten önálló progresszív jövedelemadó, a telkek értékelkedésének megadóztatása és községi örökösödési illeték tervei fogalmazódtak meg a század elején, de a megvalósítás közelébe a széles körű elvi helyeslés ellenére sem jutott egyik sem, a városatyák jó részének ellenérdekeltsége és a kormányzati támogatás elmaradása miatt.

3. A világháborúk korában

Az első világháború idején, a háborúval kapcsolatos feladatok és kiadások nyomán gyorsan növekvő deficit elleni reménytelen küzdelem jegyében a közgyűlés több olyan önálló városi adónem bevezetéséről döntött, amelyek azután a két világháború közötti korszakban is részei maradtak az „adómixnek”. 1916 decemberében szavazták meg, de a kormányhatósági jóváhagyás után csak 1918 februárjától lépett életbe a vigalmi adó, amelyet mindennemű nyilvános előadás, kiállítás, verseny, bál és táncos rendezvény jegybevétele, valamint nyilvános helyen (a klubokat és köröket is beleértve) üzött kártya, teke, biliárd és más játékok után kellett leróni.¹⁷ Mentességgel a tudományos és közművelődési intézmények és egyesületek előadásai (a két világháború között ehhez már hozzáfűzték a „nemzeti irányú és a keresztény erkölccsel nem ellenkező” jelzőt¹⁸), az állami és fővárosi múzeumok, az elismert művészeti társulatok, az Állat- és Növénykert, a margitszigeti belépő, valamint a városligeti és népligeti mutatványos telep rendelkeztek. Mértéke alapesetben a jegyek árának 10%-a, de bál, táncmulatság, ételt-italt felszolgáló szórakozóhely, löverseny esetén 20% volt (később az eredetileg adómentes rendezvények egy részére 5%-os kulcsot is bevezettek, a többire nézve pedig a mértéket jegyár szerint is differenciálták.)

Szintén 1918-ban lépett életbe az 1917 júliusában megszavazott közlekedési adó, amelyet tömegközlekedés használatát követően kellett megfizetni, és az utasok a menetjegy általában 10%-os felárával rótták le, valamint a személyszállító járművek (lovass és gépjármű) után.¹⁹ 1928-tól a gépkocsikat az állam vontat adó alá, a községi közlekedési adó ettől kezdve csak a tömegközlekedésre terjedt ki.

A 19. század végére visszanyúló terve volt a fővárosnak a biztosító vállalatok tűzkárbiztosítási díjbevételeinek megadóztatása a tűzoltósággal kapcsolatos kiadások fedezésére, de ennek kormányhatósági jóváhagyását a komoly lobbierővel rendelkező biztosítótársaságok mindig megakadályozták.²⁰ 1917-ben a közgyűlés megszavazta a tűzkárbiztosítási díjbevételek 10%-ában megállapított tűzoltási járulékot. A kormányhatósági jóváhagyás ezúttal is annyira elhúzódott, hogy a járulék szedése csak 1925-ben kezdődhetett meg, és csak olyan formában hagyták jóvá, hogy – az eredeti szabályrendeletől eltérően – a Budapesten székhellyel vagy képvisellel nem rendelkező biztosítónál kötött biztosítás után a biztosítottnak kellett azt megfizetnie, és kifejezetten megengedték, hogy a biztosítók az általuk fizetendő járulékot áthárítsák a biztosítottra olyan formában, hogy azt a biztosítási díjon felül hajthatják be rajta.²¹

Az egész városi gazdálkodás új és biztos jövőbeni alapjának megteremtését ekkor elsősorban a szintén 1917 júniusában megszavazott telekértékadótól várták. A világháború előtti városi adóreform-elképzelések elsősorban a telkek értékében ismerték fel azt a kiaknázatlan adóalapot, amely a város fejlődésével úgyszólván automatikusan emelkedik. A telekértékadó a főváros különböző fórumain a századelőn komolyan mérlegelt, de zátonyra futott elképzelésekkel szemben nem az értékelkedést adóztatta, hanem alapja a telek (a felépítmény nélküli föld) mindenkorai értéke volt, az adó a háromévenként megállapítandó forgalmi érték 0,5%-a. Az értékmegállapítás a városi teleknyilvántartó hivatal feladata volt, amely azt nyilvánosságra hozta, és ellene felszólamlással lehetett élni. Ebben az adóban megalkotói a fiskális és szociális érdek összhangját látták, mivel a telkek értékelkedése a „köz munkája”, azaz a városfejlődés révén áll elő, az új adó ezt veszi igénybe a köz javára, miközben akadályozza a spekulációt, egyúttal ösztönzi a telkek értéküknek megfelelő, de nem túlzott kihasználását.²² A korrekt értékmegállapítás alapja az összes telekérték és adótétel teljes nyilvánossága volt. Az 1919–1921-re kivetendő adó alapjaként az 1918. évi forgalmi értékek felmérése el is készült.²³ 1921 júliusában az akkori közgyűlés keresztény községi párti többsége az eltörlése mellett döntött, arra hivatkozva, hogy az adó a családi házat építeni kívánó kispolgárokat jövedelmet nem hozó telkeik eladására, kényszerítheti, tőkeerős kézre juttatva azokat.²⁴ A belügyminiszter ezt a határozatot ugyan nem hagyta jóvá, de mivel a közgyűlés soha nem alkotta meg az eltörlő határozat és a miniszter által is megkívánt újabb szabályrendeletet, az adó további kivetésére nem került sor. A telekértékadónak mint a forradalom előtti szociálliberális városvezetés jellegzetes alkotásának elutasítása a kereszténypárt részéről szimbolikus kérdés volt, amelyhez a továbbiakban következetesen ragaszkodott.

A háborút és a forradalmakat követő hiperinfláció idején az egyes adókra nem lehetett támaszkodni, hiszen mire megállapították, kivetették és behajtották volna őket, már elvesztették az értéküket. Mire a főváros 1925-ben az államháztartás szanálása, az infláció megfékezése és a háború előtti felvett külföldi kölcsönök ügyének rendezé-

se nyomán 1925-től végre áttérhetett egyfajta békegazdálkodásra,²⁵ az állami adórendszer és annak fővárosra való kihatása lényeges változásokon ment át.²⁶ Ezek következtében az 1920-as évek második felében már az átengedett állami adók részaránya volt a legnagyobb az éves adóbevételek 34–37%-át érve el. (1. táblázat)

1921-ben bevezették az általános forgalmi adót, és ez az árak és a pénzforgalom emelkedését automatikusan követő adónem lett nemcsak az államnak, hanem a fővárosnak is az egyik legfontosabb bevételi forrása az infláció idején, mivel a kormány az adó negyedrészt átengedhetette a kezelését és ellenőrzését átvállaló önkormányzatok részére. Kulcsát 1922-ben 1,5-ről 3%-ra emelték, majd 1925-ben 2%-ra szállították le, 1931-ben ismét 3%-ra emelték, a főváros részesedése azonban mindvégig 0,5% maradt. A mai szemmel alacsonynak látszó kulcsa megtévesztő, mivel az adót nemcsak a végfelhasználónak kellett megfizetnie, hanem az előállítás és az értékesítés minden olyan pontján, amikor pénzbeli ügyletre került sor, így az többszörösen épült be a végtermék árába. 1923-tól új és nagy hozamú jövedelemforrást jelentett a főváros számára az ekkor kreált új típusú kereseti adó átengedése az önkormányzatoknak. Két kategóriája volt: az 5%-os általános kereseti adót az önálló kereset után (iparosok, kereskedők, vállalkozók, szabadfoglalkozásúak, járadékosok) fizették, az alkalmazottak kereseti adóját 0,5–7,5% közötti progresszív kulccsal, bizonyos minimumkereset (az 1920-as évek végén 80 pengő) mentessége mellett a munkáltató vonta le és fizette be.

A községi pótagót az 1922. évi adóreform óta a földadó, a házadó, a társulati adó, valamint a részvénytársaságok igazgatósági és felügyelőbizottsági tagjai javadalmazása után kivetett tantieme-adó után szedte a főváros. 1920-ban a pótagó kulcsát az alapadókhoz képest a korábbi 33%-ról 60%-ra emelték, 1924-ben azonban a szanálási törvény felhatalmazása alapján a városok háztartásáról kiadott belügyminiszteri rendelet a legmagasabb mértékét 50%-ban állapította meg, hogy a városok szorult helyzetükben a pótagó emelésével ne vegyék túlságosan igénybe az állam számára kiaknázható adóalapot. Az említett új átengedett adók szerepe, valamint az a tény, hogy a pótagóban meghatározó szerepet betöltő házbéradó alapját jelentős részben még mindig kötött lakbérek jelentették, azt eredményezte, hogy az egyenes adók utáni pótagók a világháború előtt 38–40% körüli aránnyal szemben, a jóval magasabb pótagókulcs ellenére, az 1920-as évek végén²⁷ már csak az adóbevételek 22–27%-át tették ki. A pótagók kategóriájában még egy újabb keletű adófajta jutott szerephez, az inségjárulék. Az 1922. évi I. törvénycikk²⁸ 29. §-a felhatalmazta az illetékes minisztert, hogy „egyes törvényhatóságokat és közsegeket (városokat) a nyomor enyhítésére szolgáló intézkedések megtételére kötelezhessen”, és e célból inségjárulék szedését rendelhesse el. Az eleinte ideiglenesnek szánt inségjárulék (később inségadó elnevezéssel) 1924-től a főváros állandó bevételi forrásává vált. Elvben nem alkotta az adórendszer szerves részét, kivetését évről évre az említett felhatalmazás alapján kibocsátott rendeletek írták elő, meghatározva, hogy mely adók után szedhető. Kulcsát az 1920-as években még a

közgyűlés állapította meg, a nagy válság nyomán azután ezt is rendeletek írták elő. A pótdadók közé sorolja az a tény, hogy az alapul szolgáló állami adó kivetése során megállapított adóalapra vetették ki, annak %-ában.²⁹

Eltűnt viszont a pótdadók csoportjából a fogyasztási adópótlék: az 1923. évi XXXIII. törvénycikk³⁰ az állami borítal- és húsfogyasztási adót ezek pótlékaival együtt megszüntette, ugyanakkor felhatalmazta a településeket, hogy a pénzügyminiszter által megállapított adótételek keretei között önálló fogyasztási adót vessenek ki, a sör és égetett szeszesitalok után pedig fogyasztási adópótléket szedhesenek. A fogyasztási adó ennél fogva az 1920-as, 1930-as években már az önálló városi adókat gyarapította.³¹ Az önálló városi adók köre még egy eddig nem említett adónemmel gyarapodott: 1921-ben bevezetett szállodaadóval, amely 1926-tól idegenforgalmi járulékká alakult át.³² A szállodaadó eredetileg a kereskedelmi szálláshelyeken tartósan élő fizetőképes nem helybéliek adó alá vonását célozta, így annak a vendégre való áthárítása kifejezetten megengedett volt. Utóbb már úgy ítélték meg, hogy hátrányosan hat a fellendíteni kívánt idegenforgalomra. A bevételt ugyanakkor a főváros nem tudta teljes egészében pótolni, ezért eltörlése helyett az idegenforgalmi járulékot rendszeresítették, amelyet a bérösszeg 5%-ában a szálloda- és panziótulajdonosoknak kellett megfizetnie a főváros idegenforgalmat fejlesztő tevékenységéhez való hozzájárulás címén, és a vendégekre nem háríthatták át.

Az 1920-as évek végén az egyes adónemek közül még mindig az egyenes adók után a községi pótlék volt a legnagyobb tétel a maga 22–27%-os arányával. Az alkalmazottak kereseti adója követte 13–17%, a forgalmi adó részesedés 11–13% és a közséjivé vált fogyasztási adó 11–12% aránnyal. Mellettük a hagyományosan nagy hozamú önálló adófajták: a városi vám és a házbérkrajcár viszonylagos súlya csökkent 6–8%-ra. Az újonnan bevezetett városi adófajták közül a közlekedési adó 5–6% részesedésével megközelítette a városi vám és a házbérkrajcár jelentőségét, míg a vigalmi adó 1–2%-ot, az idegenforgalmi és a tűzoltási járulék ennél is kevesebbet hozott.

Az 1930-as évek végére az önálló városi adók részesedésének ismét 40% fölé felkúszásához (1. táblázat) elsősorban az járult hozzá, hogy a lakberek kötöttségeinek leépülésével valamelyest nőtt a hozzájuk kapcsolódó adók – házbérkrajcár, szemétfuvarozási illeték, az ez által szintén befolyásolt ingatlanvagyon-átruházási illeték – aránya. A pótdadók részesedése viszont az által került ismét első helyre az átengedett adókhoz képest, hogy az 1930-as évek viszonyaira jellemzően igencsak megnőtt az inségjárulék súlya, az 1920-as évek végi 1–2%-kal szemben immár 8–10%-ot is elérve.

A községi pótdadóban, miután a kereseti adó kiesett ebből a körből, a házbéradó általában 80–90% közötti aránnyal részesedett, a társulati és tantième-adó pedig a dualizmus kori részvénytársulati adó és tőkeamat- és járadékadó együttes arányához kísértetiesen hasonló mértékben, 10–16%-kal. Folytatódott tehát az a „hagyomány”, hogy a nagyvállalatok és haszonélvezők közvetlen adózása igen szerény mértékben járult hozzá a fővá-

ros közfeladatainak finanszírozásához. Ha a házbéradó községi pótlékához hozzávesszük a bérjövedelem 3%-át kitevő házbérfillért és az 1,5%-os szemétfuvarozási illetéket, amely utóbbiak együttes aránya az 1920-as évek végén 9–12%-ra, az 1930-as évek második felében már 10–15%-ra rúgott, abban is folyamatosság ismerhető fel, hogy a fővárosi adóztatás legnagyobb mértékben a lakbérekből merített. Másik fő forrást a tömegigényeket kielégítő árukra terhelt közvetett adók jelentették: az áfarészesedés, a fogyasztási adó, a városi vám és a hasonló hatású közlekedési adó együttes részesedése általában az adóbevétel harmada körül volt.

4. Összegzés

A főváros önkormányzata a tárgyalt hosszú időszakban feladataihoz képest mindvégig alulfinanszírozott volt,³³ s ebben fontos tényezőt jelentett, hogy adórendszere nagyobb részben egy olyan állami adórendszernek volt a függeléke, amelynek soha nem került sor szerves átfogó reformjára, amely a teherviselő képességgel többé-kevésbé arányos és fejlődőképes bevételi forrásokat biztosított volna az államháztartásnak, egyben kellő teret engedett volna a városi adóztatásnak. Fiskális kényszerek alatt bevezetett, átmenetinek szánt megoldások évtizedekre ott ragadtak a rendszerben. Az egyenes adók 1875-ben végrehajtott reformja után 1909-ben a Wekerle-féle adóreform kísérelte meg „a tisztán tárgyi alapokon nyugvó hozadéki adórendszer” kiegészítését a „személyes adózás modern rendszerével”,³⁴ de a körülötte sűrűsödő politikai és gazdasági ellentétek a már törvényerőre emelt reform bevezetését is meggátolták. A későbbiekben még inkább az akut bevételfokozási kényszer volt meghatározó a változtatásokban mind állami, mind fővárosi szinten, a szervesen és logikusan felépített, a feladatokat és a hozzájuk rendelt bevételi forrásokat logikusan megosztó rendszer létrehozásával szemben. Azt, hogy ez milyen anomáliákhoz vezetett, jól példázza a városi vám esete, amely még a régi városi kiváltságokon alapuló vámszedési jogból származott át a modern városgazdasági rendszerbe. Vámhatár fenntartása a főváros és a vele mindinkább egységes nagyvárosi térré összenövő agglomeráció között már a századelőn is anakronizmusnak számított, megszüntetése mégsem jöhetett szóba 1950-ig, mivel a fővárosi háztartás soha nem nélkülözhetette az ebből származó, a két világháború között az adóbevétel 6–9%-ára rúgó összeget. Az adórendszer olyan módosításának, amely arányosabb teherviselés mellett ennek kiváltását is lehetővé tette volna, soha nem jöttek létre a politikai feltételei, így ez Nagy-Budapest megvalósításának is mindvégig egyik komoly akadályát képezte.

SIPOS, ANDRÁS

Das kommunale Steuersystem von Budapest von der Stadtvereinigung bis zum Zweiten Weltkrieg (Zusammenfassung)

Die hauptstädtische Regierung war während des langen Zeitraums, um den es hier geht, im Verhältnis zu ihren Aufgaben durchgängig unterfinanziert. Ein wichtiger Faktor hierfür war, dass ihr Steuersystem weitgehend ein Anhängsel eines staatlichen Steuersystems war, das nie einer umfassenden Reform unterzogen worden war. Aufgrund fiskalischer Zwänge eingeführte Übergangslösungen blieben jahrzehntelang im System stecken. Nach der Reform der direkten Steuern (1875) versuchte die Wekerle-Steuerreform von 1909, das „auf rein materieller Grundlage beruhende Steuersystem“ durch ein „modernes System der Personenbesteuerung“ zu ergänzen. Die sich verschärfenden politischen und wirtschaftlichen Konflikte verhinderten jedoch die Umsetzung der bereits rechtskräftigen Reform. Später war der Druck zur Steigerung der Einnahmen für die Veränderungen auf Landes- und Hauptstadtebene noch entscheidender als die Schaffung eines logisch strukturierten Systems, das die Aufgaben und die

ihnen zugewiesenen Einnahmequellen logisch aufteilte. Die dadurch verursachten Anomalien werden am Beispiel des städtischen Zolls deutlich, der aus dem auf alten städtischen Privilegien basierenden Zollerhebungsrecht hervorging und in das moderne städtische Wirtschaftssystem übertragen wurde. Die Aufrechterhaltung einer Zollgrenze zwischen der Hauptstadt und dem zunehmend mit ihr zu einer einzigen Region verschmelzenden Ballungsraum galt bereits um die Jahrhundertwende als Anachronismus. Ihre Abschaffung stand jedoch bis 1950 außer Frage, da der Hauptstadthaushalt auf die daraus resultierenden Einnahmen, die zwischen den beiden Weltkriegen 6–9% der Steuereinnahmen ausmachten, nicht verzichten konnte. Die politischen Voraussetzungen für eine Änderung des Steuersystems, die eine Ersetzung dieser Steuer und eine angemessenere Belastung ermöglicht hätte, wurden nie geschaffen, sodass dies stets ein ernstes Hindernis für die Verwirklichung des Großraums Budapest darstellte.

SIPOS, ANDRÁS

Budapest's Municipal Tax System from the City Unification to World War II (Abstract)

During the long period in question, the capital's government was consistently underfunded in relation to its tasks. An important factor in this was that its tax system was largely an appendage of a state tax system that had never undergone comprehensive reform. Temporary solutions introduced due to fiscal constraints remained stuck in the system for decades. Following the reform of direct taxation (1875), the Wekerle tax reform of 1909 attempted to supplement the "tax system based purely on material grounds" with a "modern system of personal taxation". However, intensifying political and economic conflicts prevented the implementation of the reform, which was already legally binding. Later, the pressure to increase revenue for changes at the state and capital city level was even more decisive than the creation of a logically structured system that logically divided the tasks and the revenue sources allocated to

them. The anomalies this caused are clearly illustrated by the example of urban customs duties, which arose from the right to levy customs duties based on old urban privileges and were transferred to the modern urban economic system. The maintenance of a customs border between the capital and the conurbation, which was increasingly merging with it to form a single region, was already considered an anachronism at the turn of the century. However, its abolition was out of the question until 1950, as the capital's budget could not do without the resulting revenue, which accounted for 6–9% of tax revenue between the two world wars. The political conditions for a change in the tax system that would have allowed this tax to be replaced and a more appropriate burden to be imposed were never created, so this always remained a serious obstacle to the realisation of the Greater Budapest area.

- ¹ Szerzői összeállítás.
- ² A pénz hónapról hónapra, majd napról napra történő rohamos elértéktelenedése idején az egyes bevételi és kiadási tételek aranykoronára való átszámítása a hivatalosan megállapított szorzószámokkal évi átlagok szerint nem adna valós képet a városi háztartás folyamatainak alakulásáról.
- ³ *Budapest Főváros Zárszámadása és Vagyonleltára 1874–1892.* Budapest, 1876–1893.; *Budapest Székesfőváros Zár[ó]számadása és Vagyonleltára 1893–1940.* Budapest, 1894–1941. A továbbiakban külön nem hivatkozott adatok ebből a forrásból, illetve az alább felsorolt feldolgozásokból származnak, illetve ezek alapján végzett saját számítások. Az 1890-ig terjedő adatokat Horváth J. András dolgozta fel, adatainak rendelkezésre bocsátását ezúton is köszönöm. A forráskritikai kérdésekről és a feldolgozás módszeréről bővebben l. SIPOS András: Budapest gazdálkodása a városeyesítéstől a második világháborúig. *Múltunk*, 2023a. 3. sz. 24–57. p. DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2023.3.2>. A gazdálkodásnak a zárszámadásokon alapuló átfogó elemzéséhez és a várospolitikai egészével való összefüggéséhez l. HORVÁTH J. András: *A megigényelt világváros. Budapest hatósága és lakossága a városeyesítés éveiben.* Budapest, 2010. Budapest Főváros Levéltára, 190–223. p.; SIPOS András: *Várospolitikai és városigazgatás Budapesten 1890–1914.* Budapest, 1996. Budapest Főváros Levéltára, 91–193. p.; SIPOS András: Budapest bevételei és beruházásai a két világháború között. *Századok*, 2023b. 5. sz. 915–942. p. (Az adóbevételeknek a jelen tanulmányban alkalmazott szempont szerinti vizsgálata ezekben nem szerepel.)
- ⁴ RÁCZ Gyula: A pénzügyek. In BÁRCZY István et al.: *A negyven éves Budapest. Értekezések a városi közigazgatás köréből. A Városi Szemle jubiláris száma.* Budapest, 1913. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 232–377. p.; HOMOLYAI Rezső: *A főváros pénzügyei, 1919–1931.* (Statistikai Közlemények 66/2.) Budapest, 1934. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 165 p.; HOMOLYAI Rezső – TAKÁCS György (szerk.): *A székesfővárosi községi közterhek jogszabályai.* Budapest, 1933. A székesfővárosi községi közterhek jogszabályai kiadóhivatala, 539 p.; MÓRICZ Miklós: Budapest szerepe az országos közteherviselésben. *Városi Szemle*, 1933. 4. sz. 572–602. p., 5. sz. 707–746. p.; TAKÁCS György: A székesfővárosi községi közterhek. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 1934. 5. sz. 112–146. p.; HEGEDÜS Loránt: *Budapest adórendszerének kifejlődése és jövője.* (Statistikai Közlemények 89/3.) Budapest, 1939. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 241 p. Az újabb történeti irodalom a korszak adózási viszonyaival a kérdés jelentőségéhez képest alig foglalkozik. Az egyetlen nagyobb lélegzetű munka BOJKÓ Béla: *Magyar adórendszer és adópolitika.* Budapest, 1997. Püski Kiadó.
- ⁵ HORVÁTH 2010. is a különböző díjak és járulékok széles körét számítja az adóbevételek közé.
- ⁶ Ehhez képest jóval nagyobb konfliktusokat okozott, hogy Óbudán mint koronauradalmi mezővárosban földesúri jogon az államkincstárt illették a kisebb királyi haszonvételek – italmérési jog, vásárszabadalom, malomjog – bevételei, amelyeket végül az egyesítési törvény szerint „a főváros tényleges egyesítése napjától” kellett a fővárosnak átadni.
- ⁷ GÁRDONYI Albert (összeáll.): *A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye.* Budapest, 1913. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 165. p.
- ⁸ SIMON Katalin: A harmadik testvér: Óbuda és a városeyesítés. *Budapesti Levéltári Mozaikok*, 2022. 16. sz. DOI: <https://doi.org/10.56045/BLM.2022.16>.
- ⁹ Budapest Főváros Levéltára (BFL) IV.1413.a. Budapest Székesfőváros Törvényhatósági Bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 689/1874.
- ¹⁰ 1888. évi XXXV. törvénycikk az állami italmérési jövedékről.
- ¹¹ 1888. évi XXXVI. törvénycikk az állami italmérési jövedékről szóló 1888. évi XXXV. törvénycikk folytán adandó kártalanításról.
- ¹² 1899. évi VI. törvénycikk a magyarországi városok és községek fogasztási adó természetű jövedelmeinek ideiglenes rendezéséről.
- ¹³ MILHOFFER Sándor: *Magyarország közgazdasága II.* Budapest, 1904. Franklin Társulat, 227. p.
- ¹⁴ *Budapest félézázados fejlődése 1873–1923.* (Statistikai Közlemények 53.) Budapest, 1925. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, 78–79. p.
- ¹⁵ BOJKÓ 1997. 68. p. (A szerző szerint a két világháború között általában feltételezett jövedelemeltitkolás mértéke 50%). A vállalati adózásról uo. 72–123. p.
- ¹⁶ Pesten a vámhatárt a régi városarok vonalából a városeyesítés időszakában tolták ki nagyjából a mai Dráva utca–Dózsa György út, a Városligettől a Hungária körút vonaláig. Több lépésben történ ki-helyezés után 1930-ra érte el néhány szakasz kivételével a főváros akkori közigazgatási határát. L. FABÓ Beáta: A budapesti vámvonalrendszer változása a XIX–XX. században. In SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella (szerk.): *Tanulmányok Budapest Múltjából 25.* Budapest, 1996. BTM–BFL, 61–84. p.
- ¹⁷ BFL IV.1413.a 1259/1916. kgv.
- ¹⁸ BFL IV.1413.a 686/1923. kgv.
- ¹⁹ BFL IV.1413.a 1006/1917. kgv.
- ²⁰ SIPOS 1996. 23. p.
- ²¹ BFL IV.1413.a. 823/1917. kgv.; 952/1925. kgv.
- ²² BFL IV.1403.a. 849/1917. kgv.; *Fővárosi Közlöny*, 1917. (június 15.) 33. sz. I. Melléklet 1–15. p.
- ²³ *Budapest Székesfőváros 1919–1921. évi városi telekérték adó kivétel-se. Tájékoztató forgalmi telekértékek.* Budapest, 1920. Városi Telekértéknyilvántartó Hivatal.
- ²⁴ BFL IV.1403.a. 1063/1921.
- ²⁵ SIPOS 2023b. 915–925. p.
- ²⁶ FELLNER Frigyes: Az adózás jelen állása Magyarországon. *Budapesti Szemle*, 1926. 203. k. 588. sz. 165–205. p.
- ²⁷ 1927-ig a pótdadó zárszámadásokban szereplő összege az együttes kezelés miatt miniszteri rendelet alapján magában foglalta az 5%-os általános kereseti adót is, ami szükségszerűen némi torzulást okoz adatainkban. Külön a községi pótdadó mértékét 1928-tól ismerjük.
- ²⁸ 1922. évi I. törvénycikk az 1921/22. költségvetési év augusztus else-jétől december végéig viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1921:XXXIV. tc. hatályának 1922. évi június hó végéig való kiterjesztése tárgyában.
- ²⁹ Az 1920-as években a társulati adó és a (községi pótdadóval viszont nem terhelt) jövedelemadó után vetették ki, majd a '30-as évek ele-jén már az általános kereseti adó után is.
- ³⁰ 1923. évi XXXIII. törvénycikk egyes pénzügyi természetű rendelkezésekről.
- ³¹ A sör és szesz utáni adópótlék a számadásokban nem választható szét a községi fogasztási adótól.
- ³² BFL IV.1423.a. 346/1921.; 1322/1926.
- ³³ SIPOS 2023a.
- ³⁴ FELLNER 1926. 163. p.

